

JUDr. a PhDr. OLDŘICH KOBLÍŽEK: DONUCENÍ K SMLOUVĚ SOUKROMOPRÁVNÍ. (Studie sociologicko-právní.) Praha 1933, stran 166, cena Kč 30.—.

Práce Dra Koblížka představuje vedle nedávno vyšlé knihy Chalupného rozmnožení naší dosud velmi skromné literatury sociologicko-právní a snad první sociologicko-právní monografii u nás vůbec. Bude proto na místě, abychom jí věnovali zevrubnější pozornost.

Autor rozdělil svou práci na šest kapitol, z nichž v první pojednává o podstatě smlouvy, druhá o soukromoprávní autonomii, třetí o donucení jako o jevu sociálním a konečně tři poslední o různých donuceních k smlouvě soukromoprávní, a to o donucení právním, hospodářském a mravním. Dr. Koblížek neomezil se však pouze na úzký obor monografického zpracování problému donucení k smlouvě soukromoprávní, nýbrž zjednává si bohatou — třeba, jak později uvidíme, velmi jednostranně volenou — dokumentací literární široký základ v abstraktních úvahách všeobecných, vycházejících z úvahy o vztazích společenských vůbec. Můžeme se zde dotknouti pouze stručně obsahu knihy: základní myšlenkou jest, že soukromoprávní autonomie, t. j. vlastní sféra jedincova, která se projevuje v právu soukromém a jest okruhem působnosti, v němž jednotlivec sám pořádá a rozhoduje a jež jest historicky konstatní, projevujíc se jako volnost uzavřít smlouvu nebo upravit její podmínky, jest omezována sociálním donucením. Různé způsoby těchto donucení autor sleduje na př. při smlouvě nájemní, ochraně nájemníků a pachtýřů, v kolektivní smlouvě, v předpisech pozemkové reformy a zákona o stavebním ruchu, zákonech pracovních a řadě předpisů jiných. Vidíme, že v podstatě jde o konflikt společnosti a individua, o zasahování kolektiva do individuální sféry disposiční. Moc a donucení nejsou však autorovi prvkem negativním, nýbrž silou tvořivou, bez níž společnost není myslitelná a jež vede lidstvo k zdokonalení. V celku nepodává kniha původních názorů autorových, zvláště jakmile jde o otázky jen poněkud obecnější; části, týkající se těchto otázek, dělají dojem mosaiky citací z různých autorů.

Ač jest kniha jistě poctivě zpracována, nemůžeme s ní s hlediska sociologického naprosto souhlasiti. Nejprve všimneme si otázky, jak vyhovuje studie požadavku práce sociologicko-právní: Dr. Koblížek nevyřešil si předem otázku, co chce rozuměti právní sociologii — předpokládal asi, že tato otázka do monografické studie nepatří; domníváme se však, že takové vyjasnění bylo nutné, právě tak jako rozbor toho, co vlastně jsou právní jevy společenské (autor praví: „Bylo by nositi vodu do moře, chtíti právo definovati.“ Str. 9.). Vyjasnění v těchto dvou otázkách mělo by bývalo pravděpodobně za následek lepší chápání úkolu a výkladového postupu studie sociologicko-právní.

Zkoumati nějaký právní jev sociologicky znamená totiž za prvé: uznávati vzájemnou funkcionální závislost jevů sociálních, za druhé: vzítí právní stránku — která v některých svých objektivacích zdá se býti oddělena od ostatních společenských jevů — za východisko studia a sledovati vztah právní stránky k ostatnímu sociálnímu životu a naopak, a za třetí: kausálně vykládati, jak ovlivňuje ostatní sociální život jevy právní a jak na druhé straně jsou ostatní sociální jevy ovlivňovány jevy právními. Jest tudíž úkolem právní sociologie podati kausální (lépe snad řečeno funkcionální, poněvadž jde o závislost vzájemnou) výklad toho, proč určité právní jevy ve společnosti vznikají a jaký jest vliv sociálního života na jejich podobu. To znamená, že každá právně sociologická studie musí při sociologickém výkladu jevů právních přihlídnouti

k celému sociálnímu prostředí, které podmiňuje vznik a útvar jevů právních, a to za určité typické časové a místní jejich konstelace.

Tento sociologický výklad právního jevu, jež si Dr. Koblížek vzal za úkol studovat, však v jeho knize chybí a tážeme se proto jistě právem, v čem vlastně spočívá právně-sociologická povaha jeho studia? Na několika místech spatřujeme sice v jeho knize náběhy k určitým pokusům o výklad tohoto druhu. Autor uvádí na př., že „poválečnou dobu možno charakterisovati jako ochranu sociálně slabších“, že „doba liberalismu se skončila“, že „válka zasáhla hluboce do sféry soukromoprávní vázaným hospodářstvím“, že „v dnešní době jsou již nezbytné písemné formy smluv“, nebo že „proletariát se organisoval a tím nabyl moci k vynucení svých požadavků na ochranu proti majetkově silným stranám“ a pod., avšak tato tvrzení jsou naprosto ojedinělá, jsou to spíše náhodná konstatování vedlejší povahy, jejichž všeobecnost a nepřesnost zabraňuje, abychom je mohli považovati za prostředek vědeckého výkladu. Autor sice velmi důkladně vypočítává různé případy donucení ke smlouvě, avšak jeho vývody jsou pouhým výčtem různých právních opatření, jsou zajímavou právníkou kasuistikou, schází jim však to hlavní, t. j. výklad vzniku jevů právních z určité konstelace sociálního života, jež měla býti základem celé jeho studie.

Autora pohnula k jeho studii jistě zajímavost jejího předmětu v dnešní době, plné vsahování společnosti do života jednotlivcova, doby totálního státu, opouštějícího liberalistické „laissez faire“; sám říká, že omezil svoji studii na „výsek živého práva“, to znamená, že zkoumá dnešní poměry právní, dokumentované až na malé výjimky právními poměry v ČSR.. Jde mu tudíž zřejmě o zachycení změny, kterou prodělává právo v dnešní době pod vlivem změněných sociálních poměrů. Vždyť v podstatě jest problémem právního omezení smluvní svobody jednotlivcovy součástí změn, které prodělává dnešní společnost a jež zasahují hluboko v samé její základy. Nemůže tudíž jíti v autorově studii o výklad jakéhosi abstraktního, nečasového, všude ve společnosti přítomného jevu, zvaného „donucení k smlouvě soukromoprávní“, nýbrž o vystižení zajímavého problému dnešního života po stránce projevů právních. Neboť všechny změny, které prodělala společnost evropsko-americké kulturní sféry od počátku XX. století, jsou právě základem oněch jevů, které autor popisuje. Tím chceme říci, že vzhledem k životnosti problému tím spíše nemohl autor upustiti — chtěl-li totiž postupovati právně sociologicky — od rozboru sociální podmíněnosti právních jevů, jež studuje, neboť jde-li o výsek živého, t. j. na určitém místě a v určitém čase se vyskytujícího práva, musí býti jeho sociologický výklad tím spíše založen na poznání konkrétní společnosti, jež tomuto právu dala vzniknouti, a společenských pochodů, jimiž došlo k jeho utvoření. To však autor knihy bohužel téměř úplně opomenul.

Autor knihy měl si býti vědom toho, že sociologie má svůj specifický postoj k problémům a vlastní metodu a že k vytvoření studie sociologicko-právní nestačí jen dosazení několika termínů sociologických (a k tomu nepřesně volných) do studie právníké.

Příčiny tohoto opomenutí je snad možno hledati v sociologické základně, kterou si zvolil Dr. Koblížek. Ač si všímá leckde i jiných sociologických autorů, jest východiskem jeho studia formální sociologie L. von Wieseho: autor vychází z úvahy o společenských vztazích vůbec, kterou z Wieseho přejímá, z nichž pak zužováním problému dochází až k jevu smlouvy, jež je nejdokonalejší asociační formou Wieseho, — sjednocením. Ukážeme dále, že se nám zdá, jako by autor nedovedl všude zvážiti

a zhodnotiti význam sociologických autorů, jež cituje, a vybrati to, co pro právní sociologii jest v sociologii všeobecně nejvhodnější. Zde však musíme konstatovati dvě věci, vztahující se speciálně k sociologické základně Dra Koblížka. Za první: *c i t o v á n í* roztrídění vztahů podle Wieseho není podle našeho názoru dostatečným, aby mohla býti studie považována za sociologicko-právní, proto, že na její začátek bylo položeno něco o tom, jak se třídí mezilidské vztahy. Tím, že *z a ř a d í m e* nějaký jev, v tomto případě smlouvu, do systému abstraktních lidských vztahů, že řekneme o něčem, že je to kompromis, sjednocení a pod., *n e n í j e š t ě p o d á n* sociologický výklad tohoto jevu. Za druhé: Wieseho sociologie, právě tak jako formální sociologie německá vůbec, hodí se velmi málo k výkladu konkrétních sociálních jevů. Jde v ní v podstatě o klasifikaci, nebo rozbor sociálně psychologických vztahů, vyabstrahovaných daleko od skutečné konkrétní časově-místní sociální situace. Právě tak jako nevysvětlíme nic tím, když řekneme, že nějaký jev jest projevem bojovného instinktu, nebo jednoho ze čtyř přání W. I. Thomase, nevysvětlíme také nic tím, že ho zařadíme do některé z kategorií sociálně psychologických vztahů L. v. Wieseho. Tyto vztahy jsou příliš vyabstrahovány, než aby mohly něco znamenati pro výklad a poznání právní stránky sociálních jevů, jež jsou většinou institucí a jež proto vyžadují spíše při popisu zorného úhlu sociologického (vycházejícího od skupin a institucí) nežli sociálně psychologického (vycházejícího od jedince). Mezilidské vztahy na př. dvou nebo tří osob, jež studuje Wiese, jsou sice zajímavé, ale pro poznání jevů právních téměř bezvýznamné. P. Sorokin (*Contemporary Sociological Theories*, str. 495—507) ve své kritice formálně sociologické školy celkem správně, ač poněkud zaujatě poukazuje na podobnost formální sociologie s čistou pravovědou, neboť obě zabývají se bezobsahovými formami sociálního života, a říká, že čistá právní theorie vlastně již před formální sociologií podala analysu mnohých jevů touto studovaných. Tu se vtírá otázka, jak může býti formální sociologie prostředkem k výkladu jevů právních, když obě všímají si pouze *j e d n é s t r á n k y*, t. j. *f o r m y* sociálních jevů, jenom že formální sociologie se *š i r š í h o*, pravověda s *u ž š í h o* hlediska. Není pak ovšem sociologií práva, zařadíme-li toto užší do širšího, avšak stejně bezobsažného hlediska.

Není proto náš názor, že směr školy Durkheimovy či Maxe Webera by se byl hodil lépe za východiště pro studii sociologicko-právní subjektivním hlediskem, nýbrž skutečností, vyplývajících z povahy jevů. Nešťastné pojetí formálně sociologické, které, jak jsme právě ukázali, jest vlastně *v e l m i p ř í b u z n é* pojetí právníckému, způsobilo asi také, že autor se domnívá (v kapitole o soukromoprávní autonomii, str. 24—32), že soukromoprávní autonomie jest „konstantní hodnotou“, kterou „nelze historicky vyvozovati“. Zde právě by více historicky orientovaná analysa byla ukázala, že celé pojetí nedotknutelné sféry jedincovy (a dokonce i protiklad individua a společnosti) není konstantním principem soukromoprávním, nýbrž výplodem liberalistického myšlení, jehož ideami bránila se mohutná měšťácká společnost proti absoluticko-feudálnímu státu, které v moderní společnosti budou nejen „modifikovány“, nýbrž od základu ideově přeorientovány. To ovšem vyplyne pouze z rozboru *i d e o l o g i í*, ovlivňujících vývoj práva; ideologie jsou však v autorově knize veličinou neznámou. Přijímati jakousi „věčnou“ konstantnost určitých principů je vždy ohrožením stanoviska ryze sociologického.

Pokud jde o použití sociologické literatury, zdá se nám, že autor si nepočínal kriticky. Jeho citace sociologických autorů, jimiž dokládá promiscue různá svoje tvrzení,

nedělají dojem sociologického pojetí, jak se snad autor domníval, nýbrž ekleticismu, který nedovede dobře rozlišiti různé sociologické směry a zvážiti jejich dosah. Dr. Koblížek si snad neuvědomil, že cituje-li Wieseho, Davyho, Durkheima, M. Webera, Sanderu i Vierkandta a pod., čerpá z úplně různých pojetí sociálních jevů, jež skloubiti nemůže prosté postavení vedle sebe, nýbrž pouze jednotné hledisko. Z každé vědecké knihy, tedy i sociologické, musí býti jasno její vědecké stanovisko a metoda v pojetí materiálu (a to i v případě, že nepodává názory vlastní), což však bohužel v autorově knize shledati nemůžeme.

S tím zřejmě souvisí i některé chyby v pojetí sociálních jevů a tápání v sociologické terminologii, jež nalézáme v knize Dra Koblížka. Především jest to nejistota v sociologickém výrazu, časté přijímání nepřesných výrazů obecné řeči (prenationes vulgares) a zaměňování vnější podobnosti výrazů na vnitřní souvislost. Tak na př. hned na str. 5. praví autor, že „lidská společnost jest nositelkou vztahů“ a že „tvořením těchto vztahů povstává zvláštní stav vnitřní vázanosti společenské“. Tvrzení první je naprosto všeobecné a nic neříkající, právě tak jako tvrzení druhé; což je nějaká „vnější“ vázanost společenská? Dále tvrzení na str. 6., že „asociace a disociace tvoří obsah vztahů“, udiví jistě každého, ježto asociace a disociace jsou samy určitým druhem vztahů a netvoří jejich obsah, který může být tvořen jen určitým jednáním náboženským, hospodářským, mravním a pod. Na str. 16. říká autor, že smlouva je „seskupení sociálních vztahů“, právě tak jako na str. 10. praví, že „seskupení právních vztahů v určitý statický útvar dává normu nebo instituci“. Nechápeme, jak seskupení něčeho, co „se tvoří a vyvíjí“ (str. 5.), může dávat statický útvar. Těmto a jiným tvrzením schází zřejmě vědecká přesnost.

Dru Koblížkovi jest jednou předmětem sociologie shodně s Wiesem studium „vztahů mezi lidmi“ a pojem „sociální“ podle téhož autora prostě představou „mezilidmi“ (str. 5.), kdežto na str. 33. v souhlase s Durkheimem prohlašuje za základní znak jevu společenského utlačivou a donucovací sílu. Autor zde zřejmě nepostřehl zásadního rozdílu mezi formální a psychologickou sociologií Wieseho a objektivně sociologickým pojetím Durkheimovým. S tím souvisí hned další tvrzení autorovo, opírající se o Tardea a tvrdící, že člověk jedná často spontánně, a přijímající individuální tvořivou činnost, ačkoliv pojetí Tardeovo i Durkheimovo jest zásadně neslučitelné a každá tvořivá činnost děje se vždy na základě sociálním. V téže souvislosti tvrdí také autor, že „pod pojem jevu společenského zahrnujeme určité a opakované vztahy a výtvary sociální“, ač nechápeme, jak tímto způsobem může býti jev společenský vymezen. Jednak jest zde vymezováno stejné stejným (jev společenský vztahem sociálním), jednak nevíme, proč pouze učité a opakované vztahy a výtvary mají býti zahrnuty pod jev společenský; toto tvrzení rozhodně se nehodí k pojetí Wieseovu, jež autor před tím přijal, a nevíme, proč by i neurčité a neopakované vztahy a výtvary sociální nemohly býti počítány mezi jevy společenské. Takto přece nelze vymezovati, ježto se tím nic nevysvětluje, naopak mnoho zatemňuje.

Autor přijal sice Durkheimovo pojetí donucení (lépe snad by bylo říkati „nátlak“), avšak v dalším používá tohoto pojetí zcela nesouhlasně s Durkheimem k výkladu *moci a donucení právního*, kteroužto nesourodnost jistě nahlédne každý, kdo Durkheimovi porozuměl. Společnost a jednotlivec mohou prý donucovati jen, mají-li nějakou *moc*, která dává možnost vynutiti sociální vztahy a výtvary (str. 35.), při čemž největší *moc* soustřeďuje stát; pro Durkheima ovšem bylo donucení

(nátlak) znakem k a ž d é h o sociálního jevu, neboť sociální jest pro něho právě to, co má t. zv. „utlačivou moc a všeobecnost“. Jest zřejmo, že tu autor smísil neorganicky sociologické pojetí Durkheimovo s pojetím moci u německých sociologů, zvláště u Wiesera a Sandera. Obě pojetí: nátlaku u Durkheima i moci a státu u sociologů německých jest totiž úplně rozdílné a nelze je klásti takto za sebou. Neboť pak donucení nabývá m n o h o z n a č n o s t i, která se sice může vyskytovat v lidové mluvě, nikoli však v díle vědeckém.

Donucení může býti podle autora „hodnoceno s hlediska každé společenské vědy“ a — Tönnies „rozeznává troje sociální hodnoty: ekonomické, politické a morální“ (str. 43.). Zde opět vnější podobnost výrazů nahradila autorovi vnitřní souvislost a výklad. Tážeme se totiž, jak souvisí hodnocení donucení se sociálními hodnotami? Autor totiž dále používá Tönniesova rozdělení sociálních hodnot k rozšíření různých druhů donucení. Jak to však souvisí s hodnocením donucení, jež, jako každé hodnocení, do empirické a objektivní vědy (jíž se autor ve svých pramenech drží) nepatří a znamená subjektivní postoj k nějakému společenskému jevu? Toto hodnocení jest ovšem něco zcela jiného než hodnoty, které vypočítává (ostatně neúplně) Tönnies.

Kdyby se byl Dr. Koblížek orientoval nejen v německé a částečně francouzské sociologii, ale přihlédl i, jak jest dnes naprosto nezbytno, k sociální psychologii americké a francouzské, nebyl by se mohl dopustiti takového archaismu, jako přijímání protikladu jedince a společnosti. Tato stará antithese jest již dávno moderní sociologií překonána. Je to antithese t. zv. „velké“ společnosti nebo státu proti individuu, antithese v podstatě liberalistická, která nevidí meziskupiny a zabraňuje pojetí, že individuum i společnost jsou jen různými zornými úhly, jimiž díváme se na tutéž realitu. Autor ovšem potřeboval individuum do svého pojetí. Ale pak objevují se různé nedostatky. Tak individuální donucení (str. 34.) jeví se mu jako něco jiného, než donucení sociální, ačkoliv tento rozdíl jest umělý, a t. zv. individuální donucení jest vlastně donucení člověka, reprezentujícího sociální skupinu a uskutečňující se v sociálním životě. Takto však vznikají i jiné chyby. Na str. 31. praví autor, že „smlouva bez sféry autonomie (t. j. soukromé autonomie jedince) jest nemožná“. To by znamenalo, že smlouvy může podle předcházejícího vymezení soukromoprávní autonomie uzavírat pouze jedinec (!), nikoliv však skupiny, jako kartely, spolky, státy a pod. Z toho i z jiných míst je zřejmo, jak protiklad společnosti „lato sensu“ a jedince jest i zde nemožný a škodlivý: jest úplně nesociologickou konstrukcí klásti právo soukromé do říše individua (jako by neplatilo i pro skupiny) a právo veřejné do říše státu. Z toho pak vyvinou se rozpory, jak je nalézáme v knize Dra Koblížka.

Ale i v samém roztřídění donucení nevidíme logiky, ani sociologického postřehu. Některá donucení jsou zařaděna mezi donucení právní, jiná do donucení hospodářského, ač na př. pozemková reforma nebo zákon o stavebním ruchu jsou přece jasně povahy právní (chceme-li již činiti toto povrchní a v moderní sociologii nepřijatelné rozdělení sociálního života, nepřihlízející k tomu, že právní stránku sociálních jevů nelze klásti v e d l e na př. náboženské nebo hospodářské jako stejnorodou), kdežto na druhé straně nevíme, proč pak v donucení právním jest na str. 88. mluveno o diktátu osob hospodářsky silnějších a o jiných jevech, které tak výrazně právní povahy nemají. Proto se tá-

žeme, kde jest tu jaké principium divisionis? Zdá se, že důvody a forma jsou tu smíšeny dohromady.

A konečně pokud jde o mravnost. Na str. 136. a dalš. i na str. 44,—46. není mravnost pojímána sociologicky, nýbrž s hlediska humanitní filosofie. Podle Durkheima, kterého si vzal autor pro svoje donucení za základ, vyznačuje mravnost i právo táž utlačivá moc a nelze proto, jak autor na str. 137. činí, dělati mezi nimi rozdíl právě v bodu donucení. Celé pojetí mravnosti jest u Dra Koblížka úplně nesociologické a jeho obsahem jest „idea dobra a spravedlnosti“. V tomto směru je ovšem diskuse nemožná, ježto to patří do sféry osobního přesvědčení jednotlivcova, můžeme však konstatovati, že vyvozovati z takového filosofického pojetí theorie sociologické, jest pro moderní sociologii nemožné.

Přes všechny tyto výtky musíme uznati poctivou snahu autorovu propracovati se k pravdě, i když po sociologické stránce s ním souhlasiti nemůžeme. Opustí-li autor příště svoje příliš právnické myšlení a podaří-li se mu proniknouti ducha sociologického badání, získá teprve předpoklady pro sociologické studium jevů právních; pak snad dojde cíle jeho opravdové úsilí, jež projevil v tomto spise. *Zdeněk Ullrich.*

Z NOVĚJŠÍ LITERATURY O REVISI FRANCOUZSKÉ ÚSTAVY.

Moderní stát přinesl v 12. čísle VI. ročníku referát o díle Bernarda Lavergne: *Le gouvernement des démocraties modernes*, v němž se autor přimlouvá za obrození francouzského demokratického státu reformou parlamentarismu a francouzského volebního práva. Krisí demokracie, která se přiostrčila krisí hospodářskou, zabývala se poslední dobou ve Francii řada knih i časopiseckých článků. Zaznamenáme dnes některé projevy, které se už nespokojují pouze menšími reformami, zejména reformou parlamentní práce, nýbrž volají po revisi francouzské ústavy. Jsou to: André Tardieu: *L'heure de la décision*, Paris, Flammarion 1934, Maurice Ordinaire: *La révision de la Constitution*, Paris, Payot 1934, *Leçons sur la réforme de la Constitution*, Paris, Collège libre des sciences sociales 1933, Corcos: *La réforme de la Constitution*, Paris, Les Cahiers des droits de l'homme 1933, B. Mirkine-Guetzévitch: *La révision constitutionnelle* (*Revue politique et parlementaire*, 1933), *La révision de la Constitution française* (*L'Année politique française et étrangère*, 1934/1), R. Poincaré: *Illustration* 1933, str. 488, Joseph-Barthélémy (*L'Intransigeant*, 12. III. 1933), G. Doumergue (*Revue „1934“* No. 18).

Tardieu soudí, že Francie nepotřebuje sahat k cizím vzorům, aby se zachránila ze zmatku. Nevyhovovaly by jí ani bolševismus ani fašismus ani hitlerismus. Je pouze třeba obnovit autoritu. Kdyby se sešla konference velmocí, stáli by proti Francii: diktátor americký, vládnoucí cenám, mzdám a měně; diktátor italský, mající absolutní osobní moc; diktátor německý, který své odpůrce uvěznil a diktátor ruský, který se jich zbavil. Jediné v Anglii je předseda parlamentní vlády, ale také ten je už několik let u moci. Ve Francii bylo od příměří třicet vlád. Francouzský zástupce by musil očekávat, že během jednání této konference bude doma poražen k vůli nějaké bezvýznamné otázce vnitřní politiky. Zde je třeba nápravy.

Vada je v ústavě, která oslabuje výkonnou moc ve prospěch moci zákonodárné. Zákonodárci sami pak podléhají různým voličským oligarchiím a jsou nuceni dávat přednost jejich zájmům před zájmem obecným. Vládu nemá už ministr, který třeba za